

pl. a tényleges fizikai erőpróbát jelentő párviadal helyett ellenzékiekkel való kocsmazás, a szellemi próbatételnél találós kérdések helyetti határórsárkánnyal való beszélgetés vár a szereplőre. Természetesen a szabályok megkerülése a záróformulákra is vonatkozik. A megoldást a Békadinó elrabolt, füttyjelre szirénázó koronája hozza meg. A bűnösökre nem vár valós büntetés, és a jóknak sem jár igazi jutalom. Viszont a „nem kell egészen komolyan venni ezt a világot (sem)” tapasztalata vár a befogadóra.

Sziji Ferenc meseregényét, ha tapasztalatai nyomán áttekintjük meseirodalmunkat, a jelenkori vajdasági magyar műmesetermést, amelyre – néhány pozitív példától eltekintve – „csokinyuszik” és „muksi mesék” uralma jellemző, tanítani kellene, megkerülhetetlen példaként kellene állítani azok elé, akik meseírássra adják a fejüket: „csak így szabad”, „csak akkor, ha ezt (így) tudod” . . .

BENCE Erika

FILOZÓFIAI GONDOLKODÁSUNK NAGYKORÚSODÁSA

Loconcz Alpár: *Európa-dimenziók*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002

1.

A kis közösségek krónikus önbizalomhiánya még a legjobb korszakokban is akadályozta a vajdasági magyar értelmiséget abban, hogy felismerni és ünnepelni tudja igazi értékeit. Később pedig a miloševići korszak borzalmai – a mindent bizonytalanná tevő infláció, a kolduslelkület kialakulásának kedvező hihetetlen elszegényedés, annak nyoma, hogy minden autóval rendelkező vajdasági magyarnak még a legnagyobb benzinhiányban is volt legalább egy kanna benzintartaléka, hogy elég legyen a határig – pedig néha még az értékekkel foglalkozást is megnehezítette. Így a mostani javuló korszakban sem ünnepeltük kellőképpen az olyan nagyobb közösségben is sokat jelentő, hatalmas teljesítményeket, mint Kalapis Zoltán életrajzgyűjteménye, vagy Gerold László irodalmi lexikona. Erre is gondolunk most, amikor arra vállalkozunk, hogy ne ünnepeljük, de legalább köszöntsük filozófiai gondolkodásunk nagykorúsodásán szép jelét, Losoncz Alpárnak a Forum Könyvkiadónál nemrégiben megjelent könyvét.

A filozófia tanulmányozása és maga a filozófiai gondolkodás eddig sem volt ismeretlen értelmiségünkél. Irodalmunk szinte elképzelhetetlen nélküle. Nemcsak úgy, hogy íróink foglalkoztak vele (Dési Ábel például egyetemi tanár szintjén ismeri), hanem a most már legöregebbek nemzedékéből Ács, Pap, Major stb., a későbbiekből Tolnai, Végel, Gobby Fehér, Gulyás stb. irodalmi alkotásai elképzelhetetlenek a mögöttük álló filozófiai alap nélkül, a legfia-

talabbak legtehetségesebbjei pedig már ezzel az alappal robbannak bele irodalmunkba; Bodrogyvári Ferenc munkássága és a róla elnevezett díj mutatja, hogy ennek a gondolkodásnak a művelése sem ismeretlen értelmiségünkénél. És akkor még nem szóltunk politikusainkról, szociológusainkról és más alkotóinkról, akik erre a területre is átruccantak, az ismeretlenségben megmaradt Kis Istvánokról, akik egyetemi tanári szinten ismerték és tanulmányozták a filozófiát; tanárainkról, akik nem csak tananyagot láttak a filozófiában stb.

Ennek a gondolkodásnak a nagykorúsodását mégis ez a könyv jelzi. Hogy az egyetemes magyar irodalomban is egyedülálló és még mindig felül nem múlt irodalomtörténetünk, a magyarság nagyobb közösségében is helyüket megálló íróink, újságíróink, szociológusaink, szakembereink, vállalkozóink, a nagyobb közösségben is méltán elismert és annak értékeit is gazdagító népművészeti kutatóink művei után köszönthessük azt a könyvet, amely azt tanúsítja, hogy filozófiai gondolkodásunk is megállja helyét a nagyobb magyar és jugoszláv közösségben. Formálisan azzal, hogy az e könyvben megjelentek tekintélyes magyarországi és jugoszláviai filozófiai folyóiratokban közölt tanulmányok kibővítését jelentik. Tartalmilag pedig annak tanúsításával, hogy a vajdasági magyar filozófiai gondolat egyenrangú része egy nagyobb közösségnek. Nemcsak azzal, hogy Losonczi vendégtanár lehet e nagyobb közösség filozófiával foglalkozó tehetségei számára, hanem e könyv formájában papírra vetett gondolataival is.

2.

„A béke hiányának, félháborúk, népiirtások árnyékában élni viszonylagosan hosszabb ideig, azt jelenti, hogy bizonyos érzékek kifinomulnak, mások meg tompulnak – írja Losonczi könyvének bevezetőjében. Ezzel utal arra, hogy a valamennyiünk által átélt közelmúlt élményanyaga mennyire befolyásolja mindannyiunk gondolkodását, mennyire meghatározta azt is, ahogyan ő a filozófia örök kérdéseihez nyúl. Ez az, amit egyik recenzense a kisebbségi problémák tanulmányozásának, a másik pedig „a partikuláris és egyetemes értékek közti feszültségnek nevez”. Mi pedig úgy határoznánk meg, hogy Losonczi a filozófia nagy kérdésével – az ember viszonyával történelméhez-társadalmához – természetesen azoknak az élményeknek a hatása alatt foglalkozik, amelyek mindannyiunk életét és ezzel gondolkodását meghatározták. Ezek az élmények döntötték el, hogy abból az óriási halmazból, amivel filozófiai gondolkodása foglalkozhatna, azokat a kérdéseket ragadja ki, amelyek iránti érzékenységét és érdeklődését ezek az élmények szabták meg, úgy nyúl hozzájuk, hogy lépten-nyomon lássuk: e kérdéseket az élmények prizmáján át vizsgálja. Ezért van az, hogy amikor Losonczi az emberiség-európaiság-

nemzet-kisebbség láncolaton végigvonul, érezzük ezeknek a közös élményeknek a hatását.

Pedig a könyv első részében mintha gondosan vigyázna arra, hogy gondolatait filozófiatörténeti elmélkedésbe, egy-egy nagy filozófus elgondolásainak ismertetésébe ágyazza. Hogy szerzőnk első könyvének (*Az emlékezés hermeneutikája* című 1998-ban megjelent művének) kísérlete után úgy mutatkozzon be, mint olyan alkotó, aki nemcsak öt nyelven – a magyaron és szerben kívül németül (a jelek szerint leginkább, de) angolul és franciául (is) képes elmélyülten tanulmányozni a filozófiát, hanem képes alkotó módon egyénien átgyúrni ezt a hatalmas történelmi anyagot, szuverénül kezelni mondanivalójának megvilágításához. Az első tanulmányban elsősorban Kant és Hegel, a másodikban főképp Husserl és Heidegger, a harmadikban majdnem kizárólag a kevésbé ismert Scheler, a negyedikben pedig a görögöktől Husserlen és Nietzschén át Habermasig meg műveik értelmezésének-magyarításának egész csokrán át közelíti meg a felvetett kérdéseket.

Amikor azonban Hegelből elsősorban azt szűri le, hogy „Az emberi fellépés lehetőségtárába tartozik, hogy a világban otthonra leljen”, amikor az emberiség-európaiság kérdéskörének vizsgálatával arra a következtetésre jut, hogy „A filozófiájának (Schclerének) lényegét jelöljük ki, amikor arról a meggyőződéséről beszélünk, hogy az európai kultúrába való beágyazottság követelményeket támaszt irántunk”, vagy annak a meggyőződésének ad hangot, hogy „A politika közege a filozófia talaja, ebben gyökerezik a filozófia praxisa”, mindannyiszor annak jeleivel találkozunk, hogy egy közöttünk élő, sanyarú élményeinkben osztozó ember a filozófia hatalmas anyagán átrágyva magát a mi kérdéseinkre keresi a választ.

3.

Amikor aztán eljut az általa vizsgált láncolat következő láncszemeiig – a nemzet és a kisebbség kérdésköréig –, akkor már közvetlenül tárul elénk, nemcsak az, hogy szerzőnk számára ezek a közös élmények szülték a kérdésekkel foglalkozás kényszerét, hanem az is, hogy ezek az élmények mennyire determinálják mondanivalóját, sőt az is, hogy a filozófiai tanítások megismérése milyen segítséget jelent az e kérdésekben való eligazodásban. Még továbbra is állandóan demonstrálja, hogy mennyire ismeri az általa vizsgált kérdéskör egész gazdag irodalmát, de a lényeg mégsem mások tanításának ismertetése lesz, hanem fokozatosan előtérbe kerülnek saját gondolatai. Az átmenetet az I. világháború megrázkódtatásának és „a nemzetállami elkülönülés, és a nemzeti partikularizmusokra széthullott” Európának a vizsgálata jelenti. Hogy egy aránylag gyengébb (mert a nyelv filozófiai vizsgálatának hasonlóan gazdag irodalma van, tehát e kérdés legalább olyan elmélyült

vizsgálatot érdemel, mint az emberiség-európaiság kérdésköre) tanulmány (*A nyelv és a kultúra összefüggései Lévinasnál: kisebbségi ellenvetések*) után eljusson igazi mondanivalójához: a kisebbségek öt annyira izgató kérdéséhez.

Később még visszatérünk rá, hogy a nemzetállammal és a kisebbséggel kapcsolatos vizsgálatainak hagynak némi hiányérzetet. Itt azt kell leszögeznünk, hogy ennek az igazán eredeti mondanivalónak a gerincét a nemzeti kisebbség helyzetének a vizsgálata, annak tanulmányozása adja, hogy „az egyenlőtlenség, amely a többség és kisebbség között újra és újra teremtődik, szerkezeti adottságnak bizonyul”. Miközben a filozófia egész eszköztárával és gondolati gazdagságával próbálja megragadni ezt a rendkívül bonyolult egészet: „A nem instrumentálistól az instrumentális viszonyokig terjedő folytonos, kitörölhetetlen mozgás ez, amelybe ott beépülnek az egyéni életpályák és kollektív azonosságok, valamint az Én és Mi között feszülő ellentmondások, az egyedi formák és a kollektív szintek közti kölcsönhatások.” Azt pedig, hogy ez a hozzáállás korunk kérdéseinek megragadásában milyen gyöngyszemeket produkálhat, szépen illusztrálja *A mitopolitika elevensége* című tanulmány, amely arról szól, hogyan lesz a mitikus szolidaritás, a küldetéstudat, a szerződés eszméje, a múlt és a hős eszményesítése, az etnikumnak szimbolikus aktusokban és rituális eseményben való megélése a miloševići politika forrása és egyben lényege.

4.

A szerzőnk által is sokat idézett Merleau-Ponty (abban az esszéjében, amely azzal az emlékeztetéssel kezdődik, hogy volt egy filozófus, aki azt mondta: csak azt tudja, hogy nem tud semmit) írta: „Az, ami a filozófiát adja, az a mozgás, amely szakadatlanul halad a tudástól a tudatlanságig, a tudatlanságtól a tudásig, és egy fajta nyugalom ebben a mozgásban” (amikor a szerző papírra veti ezt a mozgást és annak eredményeit – tesszük mi hozzá). Ha így nézzük, akkor szerzőnkre még nagy feladatok várnak. Mert most nem tudjuk felmérni, hogy csak ismeretanyagának hiányával vagy valami mással magyarázható-e annak figyelmen kívül hagyása, hogy a nemzetállam klasszikus – XVIII. századi, francia – értelmezése nem ismeri az „anyanemzet” fogalmát (amelyet szerzőnk már annak ismeretében iktatott be, hogy a svájci franciának Franciaország nem anyaországa, viszont a franciaországi „francia” jelenti a hottentóttát, ha az francia állampolgár, de nem jelenti a belga vagy svájci franciát). Vagy csak nem tudja, hogy a vajdasági magyarság képviselői személyesen Titót győzték meg arról, hogy a fokozottabban az egyenrangúság érzetét keltő „nemzetiség” megjelölés honosodjon meg a „kisebbség” helyett (hogy mégis maradjanak inkább egyenrangú nemzetek) és ezért látja a „nemzetiség” megjelölésben csak az „anyanemzethez” fűző kötelék tagadását. Vagy nem tudjuk, hogy

nyelvezete továbbfejlesztésének követelményét vagy a filozófiai nyelvezetbe belebonyolódását jelzi-e, hogy az ilyen mondatait: „A demokrácia létébe benne foglaltatik a hatalom meghatározatlanságára irányuló felfüggesztés kockázata”, szeretnénk lefordítani: „A demokráciával velejár annak kockázata, hogy igyekszik felfüggeszteni a hatalom meghatározatlanságát”.

Mindez csak azt sugallja, hogy érdeklődéssel várjuk Losonczi Alpár újabb műveit. Most elégedjünk meg azzal, hogy köszöntsük filozófiai gondolkodásunk nagykorúsodásának ezt a művét, amely egyik recenzensének megállapításával: „hozzájárulhat a vajdasági magyar kultúra önreflexivitásának kifinomulásához”; kiegészítve a másik recenzens véleményével: „a jugoszláviai magyar kultúra jelentős értékét jelenti, filozófiai kultúránk alapozó műve”.

BÁLINT István

TÖREDÉKEK EGY MONOGRÁFIÁHOZ

Fodor Pál: *Harangszóval száll az idő*. Töredékek a délvidéki Kishegyes település múltjából. Topolya, 2002

Örömmel értesültem a könyvről, mert témája közel áll hozzám, de amikor kezembe vettem s elolvastam, már csak a címe tetszett. Az alig félszáz oldal – szöveg plusz kép – nem könyv, akkor sem, ha a szerző az elő- és az utószóban „E könyvem”-ként említi, legfeljebb füzet. Ennél azonban jobban érdekelt a kiadvány tartalma, milyen új adatot említ a falu múltjából.

Mindenképpen dicséri a szerzőt, hogy már 1991-ben szorgalmazta a helyi monográfia ügyét, aminek nyomán létrejött egy kisebb fajta archívum a helyi jellegű dolgozatok, kéziratok, videofilmek, mágneslemezek tárolására. Munkájában ezeket használta a füzet szerzője. Kár, s egyben megengedhetetlen mulasztás is, hogy sem a felhasznált munkák jegyzékét, sem az adatközlők nevét nem vette fel, nem olvashatjuk.

A kiadvány négy témát ölel fel: templomok, harangok, egyházi méltóságok, temetők.

A bevezetőben az első templomról ír, amiről adat ugyan nem maradt fenn, de azt véli tudni az emlékezet, hogy a törökök a falucskával együtt (kilencven lakosa volt) felégették. „Az újraépített Kishegyes első római katolikus imaházát, kápolnáját még 1769-ben emelték”, tudósít a szerző a telepések kápolnájáról szóló részben, melyből azt is megtudjuk, hogy a drágaság miatt földből vert, nádfedelű, torony nélküli „templom” volt – a harangot a mellette levő haranglábra helyezték –, s mintegy kétszáz hívőt fogadott be. Tizenkettő évig szolgált a hegyesieket, s amikor lebontották, már az „összedőlés veszélye is fenyegette” (a falai salétromosak voltak, az eső, hó, szél is kikezdte). Ezt